

Damla ÖZDEMİR¹

Araştırmacı, Ekonomi Etütleri

Hasan Çağlayan DÜNDAR²

Araştırmacı, Ekonomi Etütleri

TÜRKİYE’NİN KRİZ SONRASI EVE DÖNEN

KADINLARI

İşgücüne Katılımda Kriz Etkisi ve Fırsat Maliyeti

Günümüzde Türkiye’de 37 milyon 191 bin kadın bulunmaktadır. Bu kadınların 27 milyon 594 bini çalışabilir durumda iken yalnızca 7 milyon 300 bini çalışmaktadır. İşgücü dışındaki kadınların ise 11 milyon 933 bini ev kadınıdır³. Türkiye’de çalışan kadınların bir buçuk katından daha fazla ev kadını bulunmaktadır. Bu durumun yeni bir gelişme olmadığı, son 30 yıldır Türkiye’de çalışan kadın sayısının, toplam kadın nüfusuna kıyasla son derece düşük olduğu görülmektedir.

2008 yılından bu yana hızla yükselmiş olan kadın işgücüne katılım oranlarının son dönemde tekrar düşüşe geçmesi, bu yükselişin kadın işgücüne yönelik politikalardan değil, küresel ekonomik krizin hanehalkı geliri üzerindeki etkisinden kaynaklandığını düşündürmektedir. 2011-2012 Nisan ayları arasında çalışan kadın sayısındaki 316 binlik artışa karşılık, ev kadını sayısı da 307 bin artmıştır. Üstelik artan ev kadını sayısının 37 binini üniversite mezunu kadınlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla son dönemde kadınların işgücüne katılımının geçici olduğu, üniversite mezunu kadınların dahi Türkiye’de mecbur olmadıkları sürece iş hayatına katılmadığı görülmektedir. Bu çalışma, son dönemde kadınların işgücüne katılımında yaşanan gelişmeleri mercek altına almakta, Türkiye’de kadın nüfusunun işgücüne katılımı üzerinde etkili olabilecek unsurları incelemektedir.

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1188/Damla+Ozdemir>

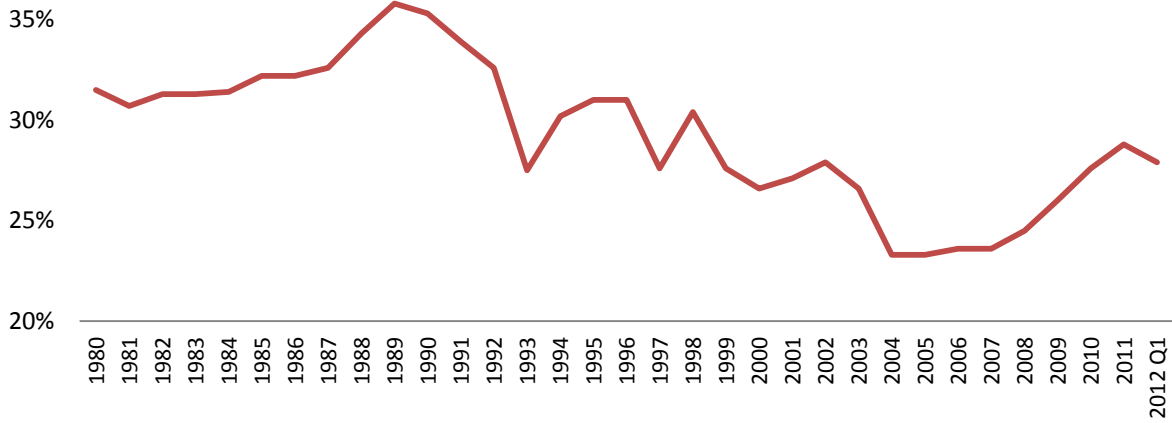
² <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1156/H.+Caglayan+Dundar>

³ TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketleri’nde, işgücüne katılmama nedeni olarak “ev işleriyle meşgul” olmasını gösteren kadınlar, bu çalışmada ev kadını olarak nitelendirilmiştir. Bunun dışında işgücüne katılmama nedeni olarak iş bulma ümidi olmaması, çalışmaya hazır olmasına karşın iş aramaması, mevsimlik çalışması, öğrenci, emekli, özür, yaşlı veya hasta olması ile ailevi ve kişisel nedenler gösterilmiştir.

Türkiye’nin Kronik Problemi: Kadının Düşük İşgücüne Katılım Oranları

2004’te son 30 yılın en düşük seviyesine ulaşmasından sonra sürekli olarak yükselmiş olan kadınların işgücüne katılım oranı, 2012 yılının ilk çeyreğinde kayda değer bir düşüş göstererek tartışma konusu olmuştur⁴. Öte yandan kadınların işgücüne katılım oranlarının 1980’den bu yana seyrine bakıldığında, düşük katılım oranlarının yeni bir olgu olmadığı görülmektedir (Şekil 1). Türkiye’de son 30 yılda yaşanan ekonomik dönüşümle beraber kadınlar yeni düzenin gereklerine cevap verememiş, bu dönüşüme uyum sağlayamamışlardır. Kadınların sahip olduğu beceri seti de, göç ettikleri kentlerde işgücüne katılabilmeleri için yetersiz kalmıştır. Bu durum, 1980-2011 dönemi genelinde kadınların yıllık işgücüne katılım oranlarının, son yıllardaki olumlu gelişmelere rağmen %2,7 gerilemesine neden olmuştur.

Şekil 1: Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı (% , 1980-2012 ilk çeyrek)

Kaynak: TÜİK (1988-2012 verileri), Dünya Kalkınma Göstergeleri (1980-1987 verileri)

İstatistikler, Türkiye’de kadınların işgücüne düşük katılımının yapısal bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Din ve eğitim seviyesi gibi akla ilk gelen unsurlar göz önünde bulundurulduğunda dahi Türkiye’deki katılım oranları diğer ülkelere göre oldukça düşüktür⁵. Son 7 yılda kadınların işgücüne katılımının artması bu anlamda çok olumlu bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. 2012’nin ilk çeyreğindeki dikkate değer düşüş ise bu gelişmelerin geçici olabileceğine dair kuşku uyandırmıştır.

Son Dönemdeki Eve Dönüş Neden Kaynaklanıyor?

Son dönemde ev kadını sayısında görülen artış, 2008 küresel ekonomik krizinin etkilerinin hafifliyor olmasından, böylece hanehalkı geliri üzerindeki baskının azalmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların işgücüne katılımı ile milli gelir arasındaki ilişki, Türkiye’nin son 20 yıldaki kriz deneyimleri incelendiğinde de ortaya çıkmaktadır. 1989’dan sonra düşüşe geçen kadınların işgücüne katılım oranı, 1994 kriziyle %27,5’tan %30,2’ye yükselmiştir. Daha sonraki yıllarda düşüşe devam eden oran, 1998’de Asya krizinin etkilerinin Türkiye’yi de sarsmasıyla %27,6’dan %30,4’e yükselmiştir. Benzer bir eğilim, 2001’de patlak veren ekonomik krizde de görülmüştür. 2000’de %26,6 olan kadınların işgücüne katılımı, 2001’de %27,1’e çıkmış, 2002’de %27,9’a ulaştıktan sonra tekrar düşüşe geçmiştir. Son küresel ekonomik krizin etkilerinin hissedilmesiyle ise 2007’de %23,6 olan katılım oranı 2008-2011 yılları

⁴ http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1342213974-.Istihdam_Izleme_Bulteni_Haziran_2012_Sonuclari.pdf

⁵ OECD (2004) “Female Labour Force Participation: Past Trends and Main Determinants in OECD Countries”, Economics Department.

arasında hızla yükselerek %28,8’e ulaşmıştır. Kriz etkilerinin hafiflediği 2012 yılının ilk çeyreğinde ise kadınların işgücüne katılım oranının %27,9’ya gerilediği görülmektedir.

Ekonomideki konjonktürel dalgalanmaların kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisi, akademik yazında da geniş yer bulmuştur. İhracata dayalı büyümenin işgücü piyasası üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, Türkiye’de ekonominin yavaşladığı veya küçüldüğü dönemlerde kadınların işgücüne katılımının arttığını göstermektedir⁶. Ayrıca Türkiye dışında da kadınların işgücüne katılımının konjonktürel dalgalanmalardan benzer biçimde etkilendiği genel olarak kabul görmektedir⁷.

Ev kadınlarının kriz dönemlerinde çalışmaya yönelmesinin arkasında bu dönemlerde hanehalkı geliri üzerindeki artan belirsizlikler yatmaktadır. Hanehalkının gelirini sağlayan bireyler işlerini kaybedebilmekte ya da daha düşük ücretle çalışmak zorunda kalabilmektedir. Bu durumda hanehalkı gelirin kadının da katkı yapması ihtiyacı doğmakta, kadınların evde kalmasının fırsat maliyeti artmaktadır. Bu nedenle birçok kadının kriz dönemlerinde işgücüne katıldığı görülmektedir. Öte yandan krizin etkilerinin azalması, hanehalkı geliri üzerindeki baskıyı hafifletmekte ve belirsizlikleri azaltmakta, böylece kadının hanehalkı gelirin katkı yapma zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. Bu zorunluluğun ortadan kalkması sonucu, çalışmanın getirdiği çocuk ve yaşlı bakımı, ulaşım gibi ek masraflar, kadınların çalışmasının önünde bir engel oluşturmakta, çalışma koşullarının da elverişli olmaması, kadınları işlerini bırakmaya yöneltebilmektedir.

Türkiye’de son dönemde krizin etkilerinin hafiflemesiyle kadınların çalışma hayatından eve dönmeleri, ev kadını sayısına da yansımıştır. Son bir yılda Mart itibariyle ev kadını sayısı 496 bin artmışken, Nisan ayına göre ise ev kadını sayısı son bir yılda 307 bin artmıştır. Kadınların çalışmaya devam etmemeyi tercih etmesinin altında yatan nedenlerin anlaşılması, işgücüne katılımlarının kalıcı olarak artırılmasını sağlayacak politikaların tasarlanması için büyük önem taşımaktadır.

Kimler İşgücüne Katıldı? Kimler Eve Döndü?

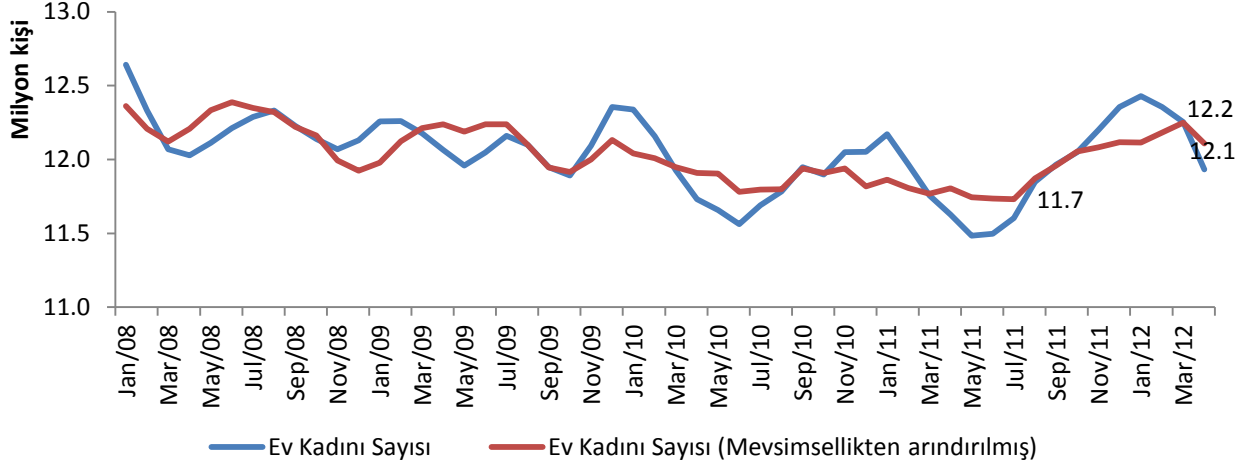
Kriz döneminde en çok ilköğretim mezunları işgücüne katılmış, son bir yılda ise en çok ilköğretim ve üniversite mezunları eve dönmüştür. Ayrıca kriz döneminde en çok 25-29 yaş grubundaki kadınlar işgücüne katılmış, kriz sonrasında ise en çok 35-39 yaş grubundaki kadınlar işgücü dışında kalmıştır.

Ev kadını sayısı mevsimsellikten arındırılarak incelendiğinde, Ocak 2008’den Temmuz 2011’e kadar düşme eğiliminde olan ev kadını sayısının Temmuz 2011’den itibaren yükselişe geçtiği görülmektedir (Şekil 2). Mevsimsellikten arındırılmış rakamlara göre son bir ayda 140 bin ev kadını işgücüne katılmış, buna rağmen bir yıl öncesine göre ev kadını sayısı 305 bin artmıştır.

⁶ Başlevent C., ve Ö. Onaran (2004), “The Effect of Export-Oriented Growth on Female Labor Market Outcomes in Turkey”, World Development, 32:8; Özler, Ş. (2000), “Export Orientation and Female Share of Employment: Evidence from Turkey”, World Development, 28:7.

⁷ US Congress Joint Economic Committee (2010) “Women and the Economy 2010: 25 Years of Progress But Challenges Remain”; Lim, J.Y. (2000), “The Effects of East Asian Crisis on the Employment of Women and Men: The Phillipine case”, World Development; Lee, K.W. (2005) “Female Labour Force Participation During Economic Crises in Argentina and the Republic of Korea”, International Labour Review, 144:4

Şekil 2: Kriz Dönemi ve Sonrasında Ev Kadını Sayısı (Ocak 2008 – Nisan 2012)

Kaynak: TÜİK

TÜİK tarafından açıklanan hanehalkı işgücü anketleri, kriz döneminde kadınların işgücüne katılma ve kriz sonrasında eve dönme nedenlerinin incelenmesini mümkün kılmaktadır. Bu verilere göre Nisan 2008 ile Nisan 2011 arasında “ev işleriyle meşgul olduğundan” işgücüne katılmayan kadın sayısı 12 milyon 28 binden 11 milyon 626 bine gerilemiştir. Dolayısıyla krizin hanehalkı gelir üzerinde etkili olduğu dönem süresince 402 bin ev kadınının işgücüne katılmış olduğu görülmektedir. Kriz döneminde işgücüne en çok kadın katılımının sağlandığı yaş grubu 25-29 olmuş, bununla beraber hemen hemen her yaş grubunda kadınların işgücüne katılımları artmıştır. Eğitim durumuna göre bakıldığında ise aynı dönemde 956 bin ilkokul mezunu kadının işgücüne katılmış olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Krizin hanehalkı geliri üzerindeki etkilerinin hafiflediği son bir yılda ise en çok 35-39 yaş grubundaki çalışabilir kadınların işgücü dışında kalmış olduğu görülmektedir. Ayrıca Nisan 2012 itibariyle işgücü dışında kalan kadınların %82’si ilköğretim mezunu veya altı eğitim düzeyindedir.

Tablo 1: Eğitim durumlarına göre işgücüne dahil olmayan kadın sayısı (bin kişi)

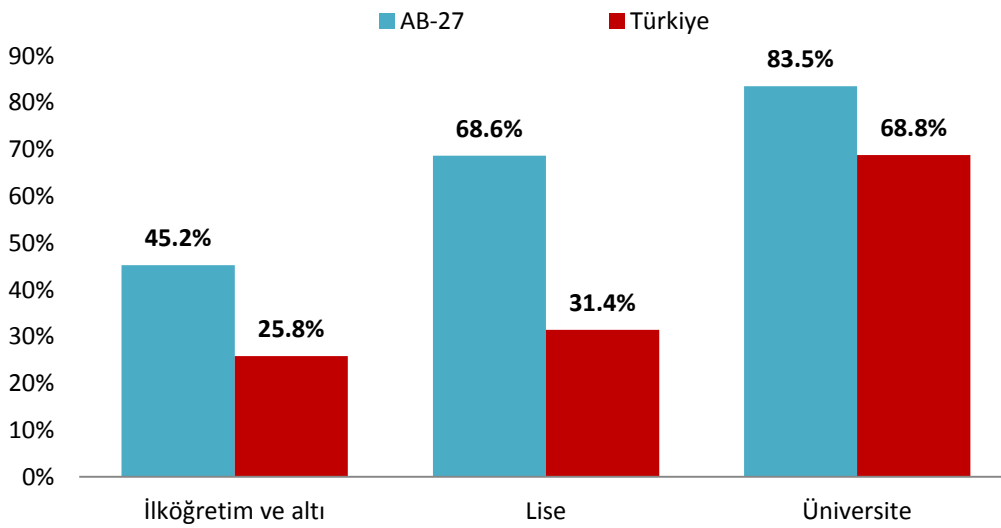
	2008 Nisan	2009 Nisan	2010 Nisan	2011 Nisan	2012 Nisan
Okuma-yazma bilmeyen	3.982	4.043	4.032	4.004	4.098
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	1.892	1.985	1.980	2.048	1.995
İlkokul	7.699	7.351	7.004	6.743	6.553
Ortaokul veya dengi meslek okul	945	939	871	830	823
Genel lise	1.799	1.620	1.567	1.644	1.700
Lise dengi meslek okul	886	882	828	852	939
Yüksekokul veya fakülte	522	579	580	647	773
İlköğretim	1.756	2.137	2.415	2.544	2.697
Toplam	19.481	19.536	19.276	19.311	19.578

Kaynak: TÜİK

2011 ile 2012 yıllarının Nisan ayları arasında kadınlar arasında en çok işgücü dışında kalan eğitim düzeyi gruplarının ilköğretim ile üniversite mezunları olması oldukça dikkat çekicidir. Son 1 yılda işgücü dışında kalan ilköğretim mezunu kadın sayısı 153 bin artarken, üniversite mezunu sayısı ise 126 bin artarak 773 bine ulaşmıştır. Ev kadını sayısındaki artışın ise 37 binini üniversite mezunu kadınlar oluşturmaktadır. Son bir yılda üniversite mezunu ev kadını sayısı %17,8 artmıştır.

Üniversite mezunu kadınların işgücüne katılımı, Avrupa’daki katılım oranı ile karşılaştırıldığında daha da çarpıcı bir tablo ortaya çıkmaktadır. İlköğretim ve altı, lise ile üniversite mezunları içinde işgücüne katılmayan kadınların oranları ayrı olarak incelendiğinde, her eğitim seviyesinde Türkiye’de işgücüne katılma oranlarının Avrupa’nın yaklaşık yarısı olduğu görülmektedir (Şekil 3). Vasıflı çalışan olarak nitelendirilebilecek üniversite mezunu kadınların üçte biri işgücü dışında yer almaktadır.

Şekil 3: Türkiye ve Avrupa’da eğitim seviyelerine göre kadınların işgücüne katılım oranları(2011)

Kaynak: Eurostat

Kriz sırasında işgücüne katılan ve kriz sonrasında eve dönen kadınların çizdiği bu tablo, son dönemde çalışma hayatının üniversite mezunu kadınlar için cazibesinin kaybolduğuna dikkat çekmektedir. Bu durumun altında yatan nedenlerin anlaşılması ile işgücüne çok sayıda vasıflı çalışmanı kazandırabilecek, kadının işgücüne katılımının artırılmasını hedefleyen politikaların tasarlanması mümkün olacaktır.

Kadınların Eve Dönmesini Tetikleyen Nedenler Neler Olabilir?

Kadınların işgücüne katılımını belirleyen unsurların incelendiği 2004 yılında yayımlanan OECD raporu, kadınların işgücüne katılımını etkileyen belli başlı politika alanları olduğunu vurgulamaktadır. Bu alanlar çalışma imkanlarının esnekliği, evde üretimi etkileyen hanehalkı geliri üzerinde etkili vergi uygulamaları ve çocuk bakım imkanları olarak belirlenmiştir. Ayrıca göç, ücretler, iş yerinde ayrımcılıkla mücadele eden düzenlemelerin de kadınların işgücüne katılımı üzerinde önemli rol oynayabildiği vurgulanmaktadır. TEPAV araştırmaları, mevcut toplu taşıma imkanlarının da kadınların işgücüne katılımı üzerinde etkili olabileceğine işaret etmektedir⁸.

Son dönemde işgücü dışında kalan üniversite mezunu kadın sayısında görülen artış, ücretlerin Türkiye’de özellikle eğitilmiş kadınların işgücüne katılımında önemli rol oynuyor olabileceğini akla getirmektedir. Kadınlara düşük ücret ödenmesi, kadınların işgücüne katılımının fırsat maliyetini yükseltmektedir. Bu

⁸ <http://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi-tepav/s/2952>

durum kadınların, çalışmalarının geri dönüşünü yeterli görmeyerek, işgücüne katılımdan vazgeçmeleriyle sonuçlanabilir.

SGK’da kayıtlı sigortalı kadın çalışanların ortalama günlük kazancı erkek çalışanlarla karşılaştırıldığında, kadınların sektörler genelinde erkeklerden günde ortalama 1,85 TL daha az kazandıkları görülmektedir. Bu miktar, kadınların günlük ortalama kazancının %4’üne tekabül etmektedir. Kadınların daha yoğun çalıştığı sektörlerde ise bu kazanç farkı daha da büyümektedir. Kadın istihdamında en yüksek paya sahip ilk 10 sektörde kadın ve erkeklerin ortalama günlük kazançları karşılaştırıldığında, 10 sektörün 9’unda erkeklerin daha fazla kazandığı görülmektedir (Tablo 2). Bu 10 sektör genelinde ise erkekler, kadınlardan günde 3,78 TL, bir başka deyişle %8 daha fazla kazanmaktadır.

Bununla beraber, TÜİK verilerinin son bir yılda ev kadını sayısının 307 bin artmış olduğunu göstermesine karşın SGK verilerinin son bir yılda sigortalı kadın çalışan sayısının 278 bin arttığına işaret etmesi, kadın işgücünde kayıtsız çalışanların fazlalığına dikkat çekmektedir. Kayıtsız çalışan kadınların ücretlerinin daha düşük olacağı göz önünde bulundurulduğunda, ücret farklılıkları ve düşüklüğünün kadınların işgücüne katılımının önünde önemli derecede caydırıcı rol oynayabileceği görülmektedir.

Tablo 2: Kadın istihdamında en yüksek paya sahip ilk 10 sektörde kadın ve erkek çalışanların günlük ortalama kazançları (TL)

Sektör	Kadın istihdamında sektörün payı (%)	Erkek çalışanlar	Kadın çalışanlar	Ortalama kazanç farkı	Erkek/kadın ortalama günlük kazanç
Perakende Ticaret	13,32	39,14	38,78	0,36	1,009
Eğitim	8,52	47,60	47,59	0,01	1,000
Giyim Eşyaları İmalatı	7,26	35,81	34,41	1,40	1,041
Sağlık Hizmetleri	4,90	63,51	54,24	9,27	1,171
Toptan Ticaret	4,85	46,09	47,99	-1,90	0,960
Tekstil Ürünleri İmalatı	4,22	39,23	35,87	3,35	1,093
İdari Danışmanlık	3,98	84,43	75,77	8,65	1,114
Diğer Hizmet Faaliyetleri	3,86	36,98	33,95	3,03	1,089
Büro Yönetimi ve Destek Faaliyetleri	3,83	66,64	53,77	12,87	1,239
Yiyecek-İçecek Hizmet Faaliyetleri	3,44	35,23	34,43	0,79	1,023
İlk 10 Sektör Ortalaması	-	49,46	45,68	3,78	1,083
Tüm Sektörler Ortalaması	-	48,32	46,47	1,85	1,040

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu Aylık İstatistik Bültenleri, Mart 2012

Türkiye’de çalışan kadınlar için çocuk bakım imkanları ile esnek çalışma olanaklarının kısıtlı olması, bu unsurların da kadınların işgücüne katılımı önünde engel teşkil ediyor olabileceğini göstermektedir. Bu alandaki çalışmaların artırılması ile Türkiye’nin yüksek ev kadını oranlarının nedenleri daha iyi anlaşılabilir.

Sonuç

Türkiye’de kadınlar, ülkenin 1980’lerde başlayan ekonomik dönüşümünün getirdiklerine henüz ayak uyduramamıştır. Sanayileşmeyle beraber hızlanan kentleşme sonucunda, daha önce tarımsal faaliyetlere ücretsiz aile işçisi olarak katkı yapmakta olan kadınlar, kentlere göç etmenin sonucunda kentlerde yürütülen ekonomik faaliyetlerin gerektirdiği beceri setine sahip olmadıklarından işgücü dışında kalmışlardır. Bu durum son 30 yılda iyileşmenin aksine daha da kötüleşmiş, kadınların işgücüne katılımı gittikçe düşmüş ve birçok ülkenin gerisinde kalmıştır. Türkiye’de her eğitim seviyesinde kadınların işgücüne katılım oranları, Avrupa’daki katılımın yarısı düzeyindedir. Türkiye’nin en eğitilmiş kadınlarının dahi kriz sonrasında işlerini bırakarak eve dönmesi, kadınların çalışmanın fırsat maliyetini, ev kadını olmaktan daha yüksek gördüğünü göstermektedir.

Türkiye’de krizin de etkisiyle son yıllarda hızlı bir yükseliş yakalamış olan kadınların işgücüne katılım oranı, 2012 yılının ilk çeyreğinde tekrar düşüşe geçerek %0,9 azalmıştır. Eve dönen kadınlar arasında ise üniversite mezunlarının çokluğu, Türkiye’nin vasıflı işgücü kaynağının önemli bir bölümünden yararlanamıyor olduğuna işaret etmektedir. Sigortalı çalışan kadınlar en yoğun çalıştıkları 10 sektörde dahi erkeklerden daha az kazanıyor olduklarından, ücret farklılıkları da vasıflı kadınların işgücüne katılmaları önünde önemli bir engel teşkil ediyor olabilir. Vasıflı kadın çalışanların dahi eve dönmeyi tercih etmesi, Türkiye’de kadınlar için çalışma hayatını cazip kılacak teşvik ve imkanlara ihtiyaç

TÜRKİYE’NİN KRİZ SONRASI EVE DÖNEN KADINLARI
İşgücüne Katılımda Kriz Etkisi ve Fırsat Maliyeti

duyulduğunu göstermektedir. Çünkü görünüşe bakılırsa, kadınlarımızın çok önemli bir bölümü yalnızca mecbur kaldığında çalışmaktadır.